
Teatrul are de-aface cu extraordinarul, atît în farsă cît și în tragedie. Cînd tratează despre diurnul cu miile lui de fețe, îl arată și pe acesta într-o lumină nouă, ieșit din comun, altfel decît este văzut zi de zi de miile de ochi. El trebuie să-și îmbogățească publicul, lucru ce nu se poate întîmpla cu bani mărunți. El trebuie să facă din ceea ce se bănuie, cunoaștere; din disponibilitate, însuflețire.

mic organon pentru teatru

PRECUVÎNTARE

În cele ce urmează se încearcă a se vedea cum ar arăta o estetică raportată la un anumit mod de a juca teatru care practic se desfășoară de cîteva decenii înapoi. În declarații teoretice, ocazionale, în intervenții polemice, în indicații tehnice publicate sub formă de observații la piesele autorului, esteticul a fost numai în treacăt atins și oarecum fără interes. În ele, o anumită specie de teatru își lărgea și își îngusta funcția socială, întreaga ori cernea mijloacele ei artistice, și se stabilea ori se afirma în estetică, atunci cînd venea vorba, minimizînd ori apropiindu-și normele și criteriile dominante în morală și în domeniul gustului, după starea luptei la momentul respectiv. Se apăra, de pildă, înclinarea către tendințele sociale, demonstrîndu-se tendințele sociale existente în opere de artă recunoscute, dar care treceau neobservate tocmai pentru că erau tendințe recunoscute. Se caracteriza golirea de orice conținut vrednic de interes, în producția contemporană, drept un indiciu de decadentă; erau învinovățite întreprinderile pentru vînzarea de destindere serală că eșuaseră la rangul unei ramuri a comerțului burghez de stupefiante. Imaginile false ale societății, inclusiv cele ale așa-numitului naturalism, nășteau ispita de a se reclama imagini științifice exacte, iar culinarismul insipid al acelor delectări vizuale și spirituale, de a se face apel la frumoasa logică a tablei de înmulțire. Se respingea cu suspiciune cultul frumosului promovat în aversiune față de învățătură și în disprețul utilului, cu atît mai vîrtos, cu cît nici nu se mai producea nimic frumos. Se năzuia spre un teatru al erei științifice, și cînd inițiatorilor lui

Nota traducătorului. Redactat în 1948 și publicat mai întîi în caietul special al revistei „Sinn und Form“, „Mic Organon pentru teatru“ a stîrnit de-a lungul anilor numeroase comentarii, polemici, nedumeriri. Față de o seamă de lecturi eronate sau pripite, Brecht însuși a socotit necesar să ia poziție lămuritoare într-o scrie de note (scrise între 1952—1954), ce vor constitui mănunchiul de **Addenda la „Micul Organon...“**. Ambele apar acum pentru întîia dată la noi, după textul ediției **Brecht — Schriften zum Theater**, vol. VII. (Aufbau — Verlag, Berlin und Weimar, 1964) **Fl. T.**

le-a venit prea peste mină să împrumut sau să fure din ansamblul conceptelor estetice, atât cât s-ar fi cuvenit, pentru a putea ține la distanță pe estetii presei, ei au amenințat pur și simplu cu intenția „de a face din mijlocul de desfătare obiect de studiu și de a reconstrui anumite așezăminte din locuri de recreație în organe publicitare” („Observații în legătură cu Opera”), adică de a emigra din imperiul hedonicului. Estetica, moștenire a unei clase ajunse în stare de depravare și de parazitism, se afla într-un hal atât de jalnic, încât un teatru ar fi dobândit necesarmente și stimă și libertate de mișcare dacă ar fi preferat să se numească *taetru*. Cu toate acestea, ceea ce se practica drept teatru al erei științifice nu era știință, ci teatru, iar numărul mare de inovații, după sistarea oricăror posibilități practice de demonstrație, în vremea nazismului și a războiului, în-deamnă acum insistent la examinarea locului acestei specii de teatru în estetică sau, în orice caz, la schițarea liniilor unei estetici posibile pentru această specie. Ar fi prea dificil să descrii, să zicem, teoria distanțării teatrale în afara unei estetici.

De altfel, astăzi, s-ar putea scrie chiar și o estetică a științelor exacte. În vremea lui, Galilei însuși vorbește despre eleganța anumitor formule și despre hazul experimentelor; Einstein atribuie sensului frumosului o funcție descoperitoare, iar fizicianul atomist R. Oppenheimer face logiul atitudinii științifice care „și are frumusețea ei și pare să fie cu deosebire pe măsura omului pe pământ”.

Să retractăm așadar, poate spre regretul general, intenția noastră de a emigra din imperiul hedonicului și să ne declarăm, spre un și mai general regret, intenția de a ancora de-acum înainte în acest imperiu. Să tratăm teatrul ca pe un așezămint de divertisment, așa cum se cuvine într-o estetică, și să examinăm natura divertismentului ce ne convine!

1

Teatrul constă în actul prin care se încheagă imagini vii din întâmplări transmise ori născocite, ce se petrec între oameni, și aceasta anume în vederea unei destinderi. În orice caz, aceasta înțelegem noi în cele ce urmează, când vorbim despre teatru — fie despre cel vechi, fie despre cel nou.

2

Pentru a-i lărgi sfera de cuprindere, am putea adăuga și întâmplări petrecute între oameni și zeități dar, întrucât avem în vedere doar o definire minimală, le putem lăsa de o parte. La o adică, dacă ar fi cumva să ne decidem chiar la un atare înțeles lărgit, încă ar trebui să rămână aceeași definirea celei mai generale funcții a *teatrului*, ca o funcție recreativă. Este cea mai nobilă funcție ce am aflat-o *teatrului*.

3

Din totdeauna, îndeletnicirea teatrului, ca și a tuturor celorlalte arte, a fost să „întrețină” pe oameni. Această îndeletnicire îi conferă încă demnitatea lui particulară; nu necesită altă certificare, dar pe aceasta neapărat. În nici un caz nu ar putea fi ridicat pe o treaptă superioară, dacă s-ar face din el ceva ca un tîrg al moralei; ba în asemenea împrejurare, ar trebui tocmai să bage mai degrabă de seamă a nu se degrada, fapt care n-ar întîrzia să se îndeplinească dacă n-ar face agreabilă substanța morală — și anume agreabilă pentru simțuri — lucru din care, nu încape vorbă, latura morală n-ar avea decît de cîștigat. Nici măcar să instruiască n-ar fi chibzuit să i se pretindă. Poate cel mult, cum să te miști cu plăcere, pe plan corporal sau spiritual, în orice caz, altceva mai util, nimic. Teatrului trebuie cu alte cuvinte să i se îngăduie a rămîne ceva cu totul superfluu, ceea ce, desigur, ar duce la concluzia că, în fond, și trăim pentru superfluitate. Divertismentele au cel mai puțin nevoie de apărare.

4

Așa, nici rolul pe care, după Aristot, cei vechi îl atribuie tragediei nu poate fi socotit nici superior, nici inferior unuia menit să-i distreze pe oameni. Cînd se zice că teatrul are o obîrșie cultică, nu se zice decît că el a devenit teatru pe cale extractivă;

din mistere nu a preluat misiunea cultică ci, pur și simplu, delectația. Iar acel catharsis aristotelian, purificarea prin teamă și compasiune, ori de teamă și compasiune, este o purgare inițiată nu numai pe o cale distractivă, ci, propriu-zis, tocmai cu scopul distracției. A-i cere mai mult teatrului sau a-i atribui mai mult, înseamnă a-i subestima însuși scopul, ca fiind prea mărunț.

5

Chiar când se vorbește de un gen superior și unul inferior de distracții arta îți întoarce o privire de gheață, căci dorința ei este să se miște, de-o potrivă pe planuri superioare și inferioare, și să fie lăsată în pace, dacă în chipul acesta desfată lumea.

6

Dimpotrivă, există delectații firave (simple) și puternice (complexe), în măsură a fi realizate în teatru. Cele din urmă, cu care ne întâlnim în dramaturgia mare, ating momentele lor culminante cam în felul cum se ajunge la ele în împreună-riile dragostei. Ele sînt mai ramificate, mai bogate în relații, mai contradictorii, mai pline de consecințe.

7

Iar delectațiile diferitelor timpuri au fost, firește, diferite, după chipul, tocmai, în care oamenii își duceau laolaltă existența. Demosul cercului elenic, stăpînit de tirani, trebuia să fie altfel distrat decît era distrată curtea feudală a lui Ludovic al XIV-lea. Teatrul a fost nevoit să ofere alte imagini ale vieții sociale, nu numai imagini ale altor existențe, dar și imagini de altă natură.

8

Potrivit cu distracția pe care fiecare formă a vieții sociale o făcea posibilă și necesară, personajele au trebuit să se proporționeze felurit, iar situațiile să fie construite din perspective felurite. Poveștile se cereau de la caz la caz, cu totul diferit istorisite, pentru a amuza pe acei eleni, cu legile lor inevitabile, a căror ignorare nu scutea de sancțiune, ori pe franțujii aceia cu grațioasa lor stăpînire de sine pe care o pretindea codex-ul de curte al îndatoririlor de la mai marii pămîntului, ori pe englezii aceia ai erei elisabetane cu autooglindirea noului individ ce-și dezlănțuia în libertate energiile.

9

Și cată să nu pierzi din vedere că plăcerea în fața unor atît de felurite imagini nu a depins niciodată de asemănarea imaginii cu obiectul imaginii. Lipsa de corectitudine, ba chiar adînci neverisimilități supărau prea puțin sau de loc, atîta vreme cît lipsa de corectitudine avea o anumită consistență, iar lipsa de verisimilitate se păstra de același gen. Era suficientă iluzia unui curs captivant al respectivei istorii, alcătuită din tot soiul de mijloace poetice și teatrale. Noi înșine trecem bucoaroși peste asemenea necorespondențe cînd putem da tircoale purgărilor sufletești ale lui Sofocle, ori actelor jertfelnice ale lui Racine, ori furiilor ucigătoare la Shakespeare, în încercarea noastră de a intra în posesia frumoaselor și marilor sentimente ale protagoniștilor acestor istorii.

10

Deoarece din toate diversele feluri de imagini cîte evocă întîmplări mai însemnate prin care au trecut oamenii, și cîte, de la antici încoace, au fost înfățișate în teatru și au distrat, în ciuda lipsei lor de corectitudine și de veridicitate, mai există azi o surprinzătoare multitudine ce ne distrează și pe noi.

11

Constatînd însă aptitudinea noastră de a ne delecta în fața imaginilor provenind din atît de deosebite epoci, fapt puțin probabil și pentru copiii acelor viguroase epoci, nu ar trebui oare să nutrim bănuiala că noi încă n-am descoperit distracțiile speciale, distracția specifică propriei noastre epoci ?

12

Apoi plăcerea resimțită de noi în teatru trebuie să fi ajuns mai slabă decît aceea a anticilor, chiar dacă natura vieții noastre sociale mai este încă de-ajuns asemenea cu a lor, pentru ca în genere să se poată realiza. Noi ne însușim operele antice prin mijlocirea unei proceduri relativ noi, anume prin identificare, de care ei nu făceau mult caz. Astfel, cea mai mare parte a satisfacției noastre este alimentată din alte izvoare decît ale acelor care trebuie să erau deschise atît de abundent lumii dinaintea noastră. Căutăm apoi despăgubirea în frumuseți lingvistice, în eleganța cu care e cîrmuită fabula, în episoade ce ne ispitesc cu imagini luate în sine, pe scurt, în elementele accesorii ale vechilor opere. Acestea sînt tocmai mijloacele poetice și teatrale care ascund dezacordurile istoriei. Teatrele noastre nu mai au de loc aptitudinea sau cheful de a mai relata cu claritate acele povești, nici măcar acelea nu prea vechi ale marelui Shakespeare, cu alte cuvinte a face credibilă înlănțuirea întîmplărilor. Și, cînd te gîndești, fabula este, după Aristotel — și în privința asta gîndim deopotrivă — sufletul dramei. Sîntem din ce în ce mai mult stînjeșiți de caracterul primitiv și nepăsător al imaginilor vieții sociale a omului, și aceasta nu numai cînd e vorba de opere antice, ci și de cele contemporane, atunci cînd sînt confecționate după rețete vechi. Felul nostru de a gusta începe să devină nepotrivit cu timpul.

13

Ceea ce îngustează satisfacția noastră în teatru sînt dezacordurile în imaginile întîmplărilor ce se petrec între oameni. Cauza : sîntem situați în raport cu obiectul imaginilor, altfel decît erau cei dinaintea noastră.

14

Dacă am cerceta orizontul pentru a descoperi un divertisment de o natură nemijlocită, o delectație cuprinzătoare, directă, pe care ne-ar putea-o procura teatrul nostru cu imagini ale vieții sociale, ar trebui să ne gîndim la noi ca la copii ai unei epoci științifice. Existența noastră laolaltă, ca oameni — și aceasta înseamnă viața noastră — e determinată, într-o cu totul nouă cuprindere, de științe.

15

Acum vreo cîteva sute de ani, cîteva oameni, din deosebite țări, au cugetat, e drept, prin corespondență, la niște experimente cu ajutorul cărora sperau să smulgă naturii tainele ei. Aparținînd unei clase de breslași, trăind în orașe încă de pe atunci puternice, ei au predat descoperirile lor, mai departe, unor oameni care le-au utilizat practic, fără să aștepte de la noile științe mai mult decît niște ciștiguri personale. Industria care de-a lungul a mii de ani se descurcase cu metode aproape neschimbate se dezvoltară acum în chip monstruos, în multe locuri, legîndu-se între ele prin concurență, concentrînd pretutindeni spre ele mari mase de oameni ; aceștia, organizați într-un chip nou, porniră spre o producție uriașă. Curînd, omenirea scoase la iveală niște forțe la a căror dimensiune nu și-ar fi îngăduit să viseze înainte.

16

Era ca și cum omenirea s-ar fi așezat abia acum conștient solidară la lucru pentru a face ca steaua în care trăia să fie locuibilă. Multe din componentele ei, precum cărbunele, apa, petrolul, se preschimbă în comori. Fu ordonată puterea aburului pentru a pune în mișcare vehicule ; niște mici scînteii și zvîcnitul coapselor de broască trădară existența unei forțe naturale care dădea lumină, purta sunetul peste continente

și așa mai departe. Omul se privea pretutindeni în jur, cu o privire nouă, încercând să folosească, pentru comoditățile lui, ceea ce văzuse de multă vreme, dar nu utilizase niciodată. Mediul lui înconjurător se preschimba de la deceniu la deceniu, tot mai mult, apoi an de an, apoi aproape zi de zi. Eu, cel ce aștern pe hîrtie acestea, le scriu la o mașină care pe vremea nașterii mele nu era cunoscută. Mă mișc în noile vehicule cu o rapiditate pe care bunicul meu nu și-o putea închipui; nimic nu se mișca, pe atunci, în așa măsură. Și mă înalț în văzduh, ceea ce tatăl meu nu era în stare. Ajunsesem să vorbesc cu tatăl meu de pe un continent la altul, dar abia împreună cu feciorul meu am văzut imaginile animate ale exploziei de la Hiroșima.

17

Deși noile științe au făcut posibilă o transformare atît de colosală și mai cu seamă fac posibilă transformabilitatea lumii ambiante, nu se poate totuși spune că spiritul lor ne-ar umple în chip determinant pe noi toți. Pricina pentru care modul nou de a gîndi și de a simți nu străbate încă cu adevărat marile mase de oameni trebuie căutată în faptul că științele, atît de pline de succes în exploatarea și supunerea naturii, sînt împiedicate de către burghezie, clasa care are a le mulțumi dominația, de a prelucra și un alt domeniu, aflat încă în întuneric, anume acela al relațiilor dintre oameni în procesul de exploatare și de supunere a naturii. Această treabă, de care depindeau toți, a fost îndeplinită, fără ca noile metode de gîndire care au înlesnit-o să fie puse la îndeplinirea celor care au îndeplinit-o, pentru a li se clarifica raporturile. Noul fel de a privi natura nu se îndrepta și asupra societății.

18

Într-adevăr, legăturile reciproce dintre oameni au devenit mai opace decît fuseseră vreodată. Gigantica întreprindere comună în care se află angajați pare să-i dezbină din ce în ce mai mult, creșteri ale producției cauzează creșteri ale mizeriei, iar din exploatarea naturii trag folos doar cîțiva, puțini, și anume, prin aceea că exploatează oameni. Ceea ce ar fi putut însemna un progres al tuturor devine profit al cîtorva, și o mereu mai mare parte a producției este întrebuințată în vederea creării mijloacelor destructive pentru cumplite războaie. În aceste războaie, mamele tuturor națiunilor își string odraslele la piept și, năuce, cercetează cerul, urmărind ucigătoarele născociri ale științei.

19

Oamenii de azi stau față cu propriile lor acțiuni, precum în fața neprevizibilelor catastrofe naturale din vechile timpuri. Clasa burgheză care datorează științei avîntul pe care l-a preschimbât în dominație, întrucît ea singură s-a ales profitoare, știe prea bine că, dacă privirea științifică s-ar îndrepta asupra acțiunilor ei, ar însemna sfîrșitul dominației sale. Așa fiind, noua știință care se ocupă cu esența societății umane, și care a fost întemeiată acum aproape o sută de ani, a fost întemeiată în lupta celor stăpîniți cu stăpînitorii. De atunci, ceva din spiritul științific există în adîncuri, la noua clasă a înuncitorilor, al căror element vital este marea producție: marile catastrofe sînt privite din perspectiva lor, ca întreprinderi ale stăpînitorilor.

20

Iată însă că știința și arta se întîlnesc în faptul că rostul amîndorura este ușurarea vieții oamenilor, una fiind preocupată de subsistența lor, cealaltă de delectația lor. În epoca ce vine, arta va extrage delectația din noua productivitate, care e în măsură să amelioreze nespuse de mult subsistența noastră și care ar fi ea însăși în stare, de s-ar putea manifesta odată nestîngherită, să fie cea mai mare din toate bucuriile.

21

De-ar fi, acum, să ne devotăm acestei mari pasiuni de a produce, să ne întrebăm: cum ar trebui să arate imaginile noastre despre viața socială? Care ar fi atitudinea creatoare în fața naturii și în fața societății, pe care noi, odrasle ale epocii științifice, ar fi s-o adoptăm în mod delectabil în teatrul nostru?

Atitudinea este una critică. În fața unei ape, ea constă în ordonarea cursului ei. În fața unui pom, în altoirea pomului; în fața locomotiei, în construirea de vehicule și avioane; în fața societății, în revoluționarea societății. Imaginile noastre despre existența laolaltă a oamenilor le făurim pentru cei ce îndreaptă cursul apelor, pentru pomi-cultori, pentru constructorii de vehicule, pentru revoluționarii societății; pe aceștia îi poftim în teatrele noastre și-i rugăm să nu-și uite la noi voioasele lor interese, în scopul de a le pune lumea la dispoziția judecății și inimilor lor, ca să o schimbe după cum cred ei de cuviință.

23

Firește, teatrul este în măsură să adopte o atare atitudine liberă, numai dacă el însuși se pune la dispoziția celor mai năvalnice curente ale societății și se întovărășește cu acci ce cată a fi cei mai nerăbdători să-i aducă mari schimbări. Dacă nu altceva, simpla dorință de a desfășura arta noastră pe măsura vremii împinge pe loc teatrul epocii științifice în mahalale, acolo unde se pune, ca să zicem așa, cu ușile deschise, la îndemina maselor largi, de celor ce produc mult și trăiesc anevoie, pentru a putea, cu problemele lor mari, să petreacă în chip folositor. Le va veni poate greu să ne plătească arta și să înțeleagă de-a dreptul felul nou de distracție, și în multe privințe va fi nevoie să învățăm a descoperi ce le trebuie și cum le trebuie; putem fi însă siguri de interesul lor. Oamenii aceștia, la o adică, ce par a se afla atât de departe de știința naturii, îi stau îndepărtați numai pentru că sînt ținuți departe de ea. Ca să și-o apropie, ei trebuie mai înainte să dezvolte și să pună în practică o nouă știință a societății: așa fiind, ei propriu-zis se arată a fi copiii epocii științifice, iar teatrul lor nu e în măsură să se pună în mișcare, dacă ei nu-l mișcă. Un teatru care face din productivitate izvor principal al delectației trebuie să facă din ea și tema lui, și aceasta cu o ardoare cu totul particulară, în zilele noastre, cînd omul este pretutindeni împiedicat de om să se realizeze, adică să-și agonisească existența, să fie întreținut și să întrețină el însuși la rindu-i. Teatrul trebuie să se angajeze în realitate pentru a putea și pentru a i se îngădui să înfățișeze imagini eficiente ale realității.

24

Faptul acesta înlesnește însă teatrului să se apropie pe cît cu putință de așeză-mintele didactice și publicitare. Căci chiar dacă nu se poate acomoda cu tot soiul de materii științifice ce nu-l pot face amuzant, drumul îi este totuși deschis pentru a se amuza instruind sau cercetînd. Din imaginile posibile ale societății, în stare să aibă asupra-i înriurire, el face pur și simplu un joc: pentru constructorii societății expune experiențele sociale, pe cele trecute ca și pe cele prezente, și, într-o asemenea manieră că pot fi *savurate* acele sentimente, judecăți, impulsuri pe care cei mai pasionați, cei mai înțelepți și mai activi dintre noi le dobîndesc din evenimentele zilei și ale secolului. Ei urmează a fi distrați cu înțelepciunea ce izvorăște din dezlegarea problemelor, cu minia în care compasiunea față de cei impilați se poate preschimba în chip util, cu respectul față de respectarea omenescului, adică a dragostei de om, pe scurt, cu tot ceea ce desfată pe cei ce produc.

25

Și faptul acesta mai înlesnește teatrului să prilejuiască spectatorilor lui putința de a gusta cu plăcere particularitatea sistemului de moravuri ale epocii, particularitate ce decurge din productivitate. Făcînd din critică, adică din marea metodă a productivității, un act de plăcere, teatrul nu are, în domeniul moralei, nici o obligație, în schimb are multe posibilități. Societatea poate astfel să savureze chiar asocialul, dacă acesta se înfățișează ca forță vitală și cu măreție. În asemenea împrejurare ies adesea la iveală facultăți intelectuale și felurite aptitudini de o valoare deosebită, desigur în chip distrugător plantate. Dar și torentul dezlănțuit catastrofic poate, la o adică, să fie, în toată splendoarea lui, obiect de desfătare nereținută din partea societății, dacă aceasta e în stare să-l domine: atunci îi aparține.

Pentru o asemenea întreprindere nu vom putea, firește, să lăsăm teatrul în situația în care îl găsim. Să intrăm numai în una din sălile acestea și să observăm ce efect produce asupra spectatorilor. Dacă privim în jur, vedem chipuri oarecum nemișcate, căzute într-o ciudată stare: ele par să-și strângă toți mușchii într-o mare încordare, când nu-i păstrează moleșiți de o mare istovire. Nu-i leagă mai nimic unul de altul. Par a se fi adunat laolaltă numai oameni furati de somn, dar dintre aceia pe care îi tulbură visele fiindcă, cum zice poporul despre coșmaruri, dorm pe spate. Țin desigur ochii deschiși, dar nu privesc, ci se holbează, așa cum nici de auzit nu aud, ci trag doar cu urechea. Se uită ca fascinați la scenă, expresie de obîrșire medievală, din vremea vrăjitoarelor și a clericilor. A privi și a auzi sînt activități uneori amuzante, numai că oamenii aceștia par a fi străini de orice activitate, au înfățișarea unora cu care poți face ce vrei. Starea de pierzanie în care par prăbușiți sub imperiul unor neprecise dar puternice sentimente este cu atît mai profundă cu cît actorii lucrează mai bine, încît, dat fiind că nu ne place asemenea stare, am dori să joace cît mai prost cu putință.

27

Cît privește lumea însăși oglindită, din care sînt extrase frînturi, pentru a se isca aceste dispoziții suflatești și emoții, ea apare confecționată din lucruri atît de puține și derizorii, din niscăi mucava, ceva mimică, nițeluş text, că trebuie să admiri oamenii de teatru care, cu o atît de amărită copie a lumii, pot mișca sentimentele spectatorilor lor, nețărnut mai mult decît ar fi în stare să o facă lumea însăși.

28

În orice caz ar trebui să scuzaăm oamenii de teatru, deoarece, cu imagini mai fidele ale lumii, ei n-ar putea să producă divertismentele care le sînt cumpărate cu bani și renume, nici să-și „desfacă” imprecisele lor imagini pe o cale mai puțin magică. Vedem aptitudinea lor de a portretiza oameni, în plină activitate; cu deosebire tipuri de ticăloși și personaje de a doua mînă vorbesc despre cunoașterea lor la oameni și se disting între ele, dar personajele centrale trebuie să fie tratate în chip general, pentru ca spectatorul să se poată identifica mai lesne cu ele și, în orice caz, trăsăturile lor trebuie luate din sfera cea strîmtă din care oricine să poată spune: da, așa este. Pentru că spectatorul dorește să ajungă în posesia unor senzații precis determinate, aida unui copil cînd se așează la călușei pe un cal de lemn: senzația mîndriei că poate călări, că posedă un cal; senzația plăcerii că e purtat în fața altor copii; senzația visurilor aventuroase că e urmărit, ori că urmărește pe alții ș.a.m.d. Pentru ca copilul să încerce toate aceste senzații, asemănarea vehiculului de lemn cu un cal nu are nici o importanță. Și nici limitarea călărețului în jurul unui cerc mic. Tot ce contează la creatorii acestei case este să poată preschimba o lume contradictorie cu una armonică, una nu cine-știe-ce cunoscută, cu una ce poate fi visată.

29

Așa arată teatrul pe care-l aflăm în momentul cînd pornim la întreprinderea noastră; și pînă acum el s-a arătat prea bine în stare să facă din prietenii noștri de nădejde, pe care-i numim copii ai secolului științific, o gloată intimidată, credulă. „vrăjtită”.

30

E drept: aproximativ de o jumătate de secol încoace le-a fost dat să vadă imagini ceva mai fidele ale existenței sociale, ca și personaje care se răzvrăteau împotriva anumitor așezări strimbe sau chiar împotriva structurii de ansamblu a societății. Interesul le-a fost destul de puternic pentru ca, vremelnic, să tolereze, de bună voie, o reducere extraordinară a limbajului, a fabulei și a orizontului intelectual, căci briza spiritului științific mai mai că ofilise obișnuitele atracții. Dar jertfele n-au prea meritat osteneala. Rafinarea imaginilor păgubea o plăcere fără a satisface o alta. Cîmpul relațiilor umane devenise vizibil dar nu și limpede. Senzațiile produse pe vechea cale (cea magică) trebuiau să rămînă și ele de tip vechi.

Căci, și acum ca și înainte, teatrele erau niște așezăminte recreative ale unei clase care oprise spiritul științific în granițele domeniului naturii, neîncumetindu-se să-i deschidă tărimul relațiilor umane. Partea infimă a publicului, cea proletară însă, doar puțin și nesigur întărită de cițiva cărturari apostati, avea, de asemenea, la rindu-i nevoie de vechiul mod de distrație ce-i ușura felul de viață bine determinat.

32

Totuși, să înaintăm ! Ce-ai vrut, asta ai ! Ne aflăm evident într-o luptă, să luptăm dar ! N-am văzut oare necredința mutind munții ? Nu e îndeajuns oare că am descoperit că ni se tănuiește ceva ? O cortină atîrnă și într-o parte și într-alta : s-o tragem.

33

Teatrul, așa cum ne e dat să-l știm, nu arată (pe scenă) structura societății ca una supusă vreunei înfruriri din partea societății (din sală). Oedip, care a păcătuit împotriva unor principii ce susțin societatea vremii, este executat ; au grijă zeii de asta, ei nu pot fi criticați. Marile individualități ale lui Shakespeare, care poartă în inimă lor stelele destinului lor, își duc în chip irezistibil la împlinire zadarnicele și ucigătoarelor furii, se azvirlă ei singuri în brațele morții, viața și nu moartea devine obscenă în prăbușirea lor ; catastrofa nu poate fi criticată. La tot pasul, jertfe omenești ! Petrecri barbare ! Știm că barbarii au o artă. Să facem noi o alta !

34

Cît timp sufletele noastre să-și mai părăsească, sub paza întunericului, „greoaiele“ lor trupuri, cît timp să mai pătrundă în acele trupuri de vis care se tot mișcă sus pe podiumul scenei, pentru a se împărtăși din avinturile lor, „altmintecea“ nouă refuzate ? Ce fel de eliberare mai este aceea dacă totuși în finalul tuturor acestor piese, final fericit numai pentru spiritul dominant al epocii (providența atotputernică, ordinea tăcerii), încercăm execuția fantastă care osîndește avinturile drept exaltări ? Ne virim tirîș în Oedip fiindcă există încă tabu-uri, iar neștiința nu te păzește de pedeapsă. Ne strecurăm în Othello, fiindcă mai avem de furcă cu gelozia și fiindcă totul depinde de posesiune ; pătrundem în Wallenstein fiindcă, pentru concurență trebuie să fim liberi și leali căci altfel încetează concurența. Asemenea deprinderi de incub mai sînt încurajate și în lucrări ca *Strigoii* și *Tesătorii*, în care societatea, ca „mediu“, apare oricum mai problematică. De vreme ce dobîndim prin constrîngere senzațiile, ideile și impulsurile personajelor principale, nu obținem în legătură cu societatea mai mult decît ne oferă „mediul“.

35

Avem nevoie de un teatru care să ne înlesnească nu doar senzații, idei și impulsuri, îngăduite de cîmpul relațiilor umane ale epocii istorice în care au loc acțiunile, ci de unul care să folosească și să îște gînduri și sentimente cu un rol activ în transformarea însăși al acestui cîmp.

36

Cîmpul relațiilor trebuie să poată fi marcat în relativitatea lui istorică. Aceasta înseamnă rupere de deprinderea noastră de a despuia feluritele structuri sociale ale epocilor din trecut de feluritele lor trăsături particulare, în așa fel ca toate să arate mai mult sau mai puțin aidoma cu ale epocii noastre ; prin asemenea operații se dobîndește ceva de-a pururi preexistent, așadar ceva de-a dreptul etern. Noi însă dorim să lăsăm fiecărei epoci caracterul ei propriu și să păstrăm în noi caracterul ei efemer, așa fel încît și epoca noastră să poată fi recunoscută ca efemeră. (Aici, firește, nu pot sluji coloritul sau foiclorul, pe care teatrele noastre le folosesc tocmai pentru a face să apară cu atît mai izbitorae similitudinile acțiunilor umane în epoci distincte. Vom arăta mai tîrziu mijloacele teatrale.)